

Summary:

Matvuyv V., Rozhko I., Derev'yanyu V. LANDSCAPE APPROACH TO HIKING TOURISM DEVELOPMENT IN GORGANY

The perspectives of hiking tourism development in Gorgany are analyzed. Gorgany is a unique natural region in Ukrainian Carpathians, which is characterized by specific natural conditions and historical features. The region is less developed with hiking tourism activity. The development of hiking tourism in landscape units is analyzed.

УДК 911.9"377"(477.8)

Ігор РОЖКО

ВУЛКАНІЧНІ КАРПАТИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рекреаційна діяльність справедливо визнана провідним напрямком природокористування в Карпатському регіоні. Проте, значна диференціація природних умов вимагає ґрунтового комплексного підходу до вивчення територій, що володіють перспективами рекреаційного використання. На сьогодні багато уваги у наукових публікаціях приділяється популярним та відвідуваним високогірним та середньогірним ландшафтам Українських Карпат – Чорногорі, Свидовцю, Сколівським Бескидам, а також протяжним ландшафтам Полонинського хребта та Горган. У той же час іншим територіям приділяється мало уваги і, як наслідок, вони перебувають “у тіні” туристичних інтересів.

Завданням даної публікації є розгляд природних умов системи ландшафтів давньовулканічного середньогірно-крайового виду з точки зору можливостей розвитку туризму.

Цікавим географічним явищем у межах Українських Карпат є наявність системи хребтів вулканічного походження, які у вигляді півкільця обмежують карпатську гірську споруду на південному заході. Це система середньогірних хребтів: Вигорлат (г. Попричний Верх, 1024 м), Маковиця (г. Плішка, 992 м), Сняк (г. Дунавка, 1018 м), Товстий (798 м), Борилів Діл (1017 м), Великий Діл (г. Бужора, 1085 м), Тупий (г. Тупа, 878 м), Гутин (г. Фарсин, 826 м), які при ширині до 20 км простягаються приблизно на 200 км в довжину (загальна площа 1810 км², що складає 8,5% гірської частини Українських Карпат) [8] і в науковій літературі об'єднуються під назвами: Вулканічні Карпати, Вигорлат-Гутинська вулканічна гряда.

У ландшафтному районуванні Українських Карпат Вулканічні Карпати відносять до ландшафтів середньогірного давньовулканічного середньогірнокрайового виду [4].

Специфіка цього ландшафту полягає в тому, що його загальний вигляд різко відрізняється від усіх інших видів ландшафтів. Зокрема, його формують наступні групи стрій:

- опуклі поверхні та схили підковоподібних масивів реліктових вулканічних центрів (кальдери, конуси), складені андезито-базальтами з вологими бучинами на темно-бурих гірсько-лісових потужних ґрунтах;
- внутрішньокальдерні водозбірні амфітеатри та схили міжкальдерних сідловин в туфах андезито-базальтів з вологими бучинами та дубово-грабовими насадженнями на темно-бурих гірсько-лісових, переважно потужних ґрунтах;
- конусоподібні граніто-діоритові магматичні утворення кислого складу, вкорінені в сірі глини з вологими бучинами на бурих і темно-бурих гірсько-лісових ґрунтах;
- острівні горбогір'я, складені ліпаритами та їх туфами зі свіжими дібровами, садами і

виноградниками на лідзолисто-буроземних ґрунтах;

- терасовані днища міжгірських долин із вторинними луками, зайняті під сільськогосподарські угіддя [5].

Вулканічний хребет – це складна вулканічна споруда, особливістю якої є асиметрія будови. Південні схили більш пологі, ніж північні та північно-східні, які на межі з низькогірно-стрімчаковою зоною часто утворюють скельні форми рельєфу. У межах даного виду ландшафтів добре збереглися первинні поверхні вулканічної акумуляції. Серед них виділяються плоскі горизонтальні поверхні лавових плато, крупні та дрібні масиви згаслих вулканів. Із таких вулканів в рельєфі добре збереглися Анталовецька Поляна, Маковиця, Борилів. Вони зберегли правильну конічну форму, слабо розчленовані, мають однорідну будову. По всій території на поверхні часто зустрічаються вулканічні бомби.

Особливістю Вулканічного хребта є наявність великих площі теплолюбної деревної рослинності. На південних схилах поширені грабово-дубові ліси, де основними породами є дуб скельний, дуб звичайний, граб звичайний з домішкою в'яза, липи та клена. Подекуди зустрічаються чисті ліси із дуба скельного. З висоти 300 м на південних схилах з'являється бук. Поступово буково-дубові ліси переходять у дубово-буківі, а вище 600 м і на північних схилах поширені чисті буківі ліси.

Південні схили хребтів є досить освоєними та заселеними, що з одного боку спричинено кліматичними особливостями, з іншого – наявністю пологих схилів і широких долин потоків. Власне по долинах річок через територію Вулканічних Карпат проходять три важливі транскарпатські автомобільні та дві залізничні магістралі: 1) Львів – Турка – Ужоцький перевал – Ужгород; 2) Львів – Стрий – Мукачеве 3) Івано-Франківськ – Долина – Торунський перевал – Міжгір'я – Хуст. А також магістраль Ужгород – Чоп – Берегове – Хуст – Рахів (без залізничного сполучення з боку Хуста). Наявність низькогірних нескладних перевалів – особливість транспортної мережі Українських Карпат – створює сприятливі умови для проїзду навіть у зимовий період. Отже, можна констатувати, що досліджувана територія характеризується високою транспортною доступністю.

Як позитивний аспект для розвитку туризму варто зазначити зручне геополітичне розташування Вулканічних Карпат – територія гірських масивів безпосередньо межує із Румунією та Словаччиною, неподалік є кордон з Угорщиною та Польщею. Це сприятливий чинник для організації міжнародних туристичних обмінів.

Традиційно значні перспективи розвитку належать санаторно-курортному господарству.

Найбільшим родовищем вуглекислих вод у межах ландшафту є Шаянське. За хімічним складом – це води хлоридно-гідрокарбонатні кальцієво-натрієві з мінералізацією 2,6-6,5 г/л. Затверджені експлуатаційні запаси становлять 251,6 м³/доб. [1]. На сьогодні видобуток складає лише 39 м³/доб. Відоме також Синяцьке родовище сульфідних вод з мінералізацією 1,3-1,7 г/л. Затверджені експлуатаційні запаси становлять 90 м³/доб. Використовується 48,4 м³/доб. для потреб санаторію “Синяк” [2].

Санаторієм “Карпати” експлуатується кілька родовищ мінеральних вод та солянок, зокрема: вуглекислих борних вод (M=24,7 г/л, дебіт – 160 м³/доб) та (M=23-25 г/л, дебіт – 40 м³/доб), хлоридно-натрієві солянки без специфічних компонентів (M=99,6 г/л, дебіт 375 м³/доб) та вуглекислі хлоридно-натрієві залізисті (M= 117 г/л, дебіт - 10 м³/доб.) [2].

Відкрито Ужгородське родовище термальних (T=24-27°C) мінеральних вод з мінералізацією 1,3-2,3 г/л із сумарним дебітом 118,8 м³/добу, яка на сьогодні не експлуатується.

Перспективним є Мукачівське родовище йодобромних хлоридно-натрієвих солянок із мінералізацією 88,7-98 г/л при дебіті 21 м³/доб, мінеральних хлоридних-натрієво-кальцієво-магнієвих вод без специфічних компонентів (M=24,2 г/л, дебіт – 388,8 м³/доб), крем'янистих гідрокарбонатних натрієво-кальцієвих термальних (T = 21°C) з мінералізацією 1,7 г/л при дебіті 300 м³/доб. [2].

Цікавим є наявність гарячих вуглекислих хлоридних натрієвих солянок, що відкриті свердловиною Вишково [6].

Слід зазначити, що санаторно-курортне господарство на даній території повинно займати одне з провідних місць у структурі рекреаційного природокористування, оскільки базується на якісних природних ресурсах круглорічного використання. Крім цього теплі повітряні маси, що надходять із Закарпатської низовини, значна залісненість створюють надзвичайно сприятливі умови для кліматолікування та оздоровчих видів туризму.

Загалом на території Вулканічних Карпат розміщено 10 рекреаційних закладів загальною місткістю 1900 осіб, серед яких 7 санаторіїв.

Праві притоки Тиси – Уж, Латориця, Боржава придатні для організації водного туризму. Проте, їх невелика протяжність і прикордонне положення Тиси на сьогодні створюють проблеми в організації багатоденних походів з цього виду туристичної діяльності. Формування туристичної інфраструктури на мальовничих берегах річок стримує й небезпека руйнування під час катастрофічних паводків та повеней, які почастишали внаслідок вирубування лісів.

Досить висока щільність мережі шляхів сполучення, наявність цікавих природних об'єктів та історико-культурних пам'яток створюють широкі перспективи для організації різноманітних велосипедних мандрівок.

Залісненість гребеневої поверхні, в основному непрогяжних, хребтів Вулканічних Карпат не сприяє розвитку на даній території пішохідного туризму з організацією багатоденних походів. Проте, з точки зору пізнавального туризму ці території є надзвичайно цікавими. Дуже привабливим у цьому плані є організація комплексних турів, які б поєднували одноденні пішохідні прогулянки із автобусними перевезеннями. Відвідання природних об'єктів (при наявності відповідного спорядження) часто можна поєднати із скелелазінням.

Найбільш цікаві для пізнавального екологічного туризму природні утворення Вулканічних Карпат:

Вулкан Анталовецька Поляна (968 м), де добре видно кратер давно згаслого вулкана У східній частині вершини знаходяться скельні виходи.

На західному схилі вулкану є Ворочевські озера (700 м над р. м.), ймовірно вулканічного походження. Виникли вони в двох глибоких вирвах, які розділені вузькою перемичкою. По периметру озера мають до 50 метрів. Наповнення озер водою залежить від опадів і може досягати 2,5 метра глибини [10].

У північно-східному напрямку від озера знаходиться хребет Сінаторія. У межах хребта знаходяться два цікавих об'єкти: печера Сінаторія та скеля Соколиць (812 м) – місце тренувань альпіністів та скелелазів.

У двох кілометрах вверх по течії потоку нависають над водою Ворочевські скелі. Над ними на відрозі Анталовецької Поляни знаходиться скеля Кам'яна Квітка, яка має форму бутона квітки.

У півніжжі Замкової гори поблизу Невицького Замку стоїть стовп вулканічного туфу висотою 10 метрів.

Дірявий камінь – цікавий та оригінальний залишок вулканічної діяльності в Карпатах. Це стіна товщиною біля 1 метра, завдовжки 30м та висотою 2,7м. Виникла вона під час викиду уламків вулканічних порід, бомб, попелу та лави. Знаходиться на сусідньому хребті від Скалки, приблизно 1,5 ходових години.

На протилежній стороні Ужанської долини знаходиться Кам'яницький кар'єр. Тут виходять на поверхню відкладення вогняних лавин. Це сліди вулканічних вивержень, які супроводжувались викидом розжарених газів, попелу й уламків стінок вулканів. Вогняні лавини спускались по схилах, заповнюючи понижені ділянки поверхні [10].

У межах хребта Синяк знаходиться Гора Обавський Камінь (1007 м), відома наявністю відслоєння вулканічних порід висотою близько 80 м.

На хребті Великий Діл на лівому березі Латориці навпроти залізничної станції "Карпати" знаходяться скельні утворення відомі під назвою "Сірий камінь", в межах урочища Смерековий Камінь знаходиться державний заказник "Зачарована Долина", площею 150 га. Цікавими є численні скелі заввишки 20 м, складені світло-сірими кальцитами, що залягають серед вулканічних туфів.

На гребні хребта Великий Діл, неподалік від долини, розташована ще одна пам'ятка природи – торф'яне болото "Чорне Bagno", з рідкісними болотними рослинами. Зараз болото дуже пересохло.

У Хустському районі, поблизу села Липча розташоване Липовецьке озеро у кратері згаслого вулкану на хребті Тулий.

У межах Вулканічних Карпат знаходиться масив Карпатського біосферного заповідника – "Долина нарцисів" – єдине місце в Україні, де в природних умовах ростуть нарциси вузьколисті та ботанічні заказники "Чорна Гора" і "Юлівська Гора", які є об'єктами екологічного туризму.

Окрім вище згаданих природних особливостей заслуговують на увагу ряд історико-культурних пам'яток – Хустський замок (збудований на вершині вулканічної гори в 16-му столітті і в липні 1766 року, зруйнований від вибуху у пороховій вежі, спричиненому блискавкою під час грози), Невидський замок, Мукачівський замок "Паланок" та Ужгородський замок.

На основі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

1. Гідромінеральні ресурси Вулканічних Карпат сформували хороші передумови для подальшого розвитку санаторно-курортного господарства, яке повинно бути одним із пріоритетних напрямків рекреаційної діяльності.
2. Ландшафти середньогірно-давньовулканічного виду за рахунок наявності заліснених гребневих ділянок, широких річкових долин, які розмежовують непротяжні хребти малопридатні для організації багатоденних пішохідних маршрутів.
3. Наявність великої кількості унікальних для Українських Карпат природних утворень визначає пріоритетність екологічно зорієнтованого пізнавального туризму, який можна поєднувати із іншими видами відпочинку (скелелазінням, автобусними екскурсіями, велосипедним туризмом тощо).

Література:

1. Бабинец А.Е., Марус В.И., Койнов И.М. Минеральные и термальные воды Советских Карпат. – К: Наук.думка. 1978. – 160с.
2. Курортні ресурси України. – К:ЗАГ "Укрпрофоздоровниця", "ТАМЕД", 1999. – 344 с.
3. Лазаренко Э.А. По Вулканическим Карпатам: Путеводитель. – Ужгород.: Карпаты. 1979. – 96 с.
4. Міллер Г.П., Федірко О.М. Українські Карпати // Географічна Енциклопедія України. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 256-257.
5. Міллер Г.П., Федірко О.М., Брусак В.П. Ландшафтна диференціація території КБЗ // Біорозмаїття Карпатського біосферного заповідника. – К.: ІнтерЕкоЦентр, 1997. – С. 96-113.
6. Обзор минеральных вод Украинской ССР. Книга 1 / Гл.ред. А.Е.Бабинец. – К., 1980. – 422 с.
7. Природа Закарпатської області / під ред. К.І.Геренчука. – Львів: Вища школа. Вид-тво при Львів. ун-ті, 1981. – 156с.
8. Рожко І.М. Ландшафтна зумовленість розвитку туризму в Українських Карпатах // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. Вип.26. – Львів, 2000. – С. 108-112.
9. Рожко І.М. Транспортна зумовленість розміщення рекреаційних закладів в Українських Карпатах // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. Вип.24. – Львів, 1999. – С. 65-69.

Summary:

Rozhko I. THE VOLCANIC CARPATHIANS AS AN OBJECT OF RECREATIONAL ACTIVITIES.

The physical and socioeconomic conditions of the Volcanic Carpathians are considered, the analysis is made to estimate the area suitability for different types of tourism. The information is given about balneological resources and their utilization in health resorts. The priority directions of recreation activities are defined.

УДК: 65.014:338.548

Ольга ЄВТУШОК

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ СТРУКТУР УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ФІРМОЮ

Ряд країн світу поповнює свої бюджети за рахунок коштів отриманих в результаті туристичного бізнесу. Туризм – це одна з найбільших і найдинамічніших галузей світової економіки, на яку припадає майже 6% світового валового національного продукту, 7% світових інвестицій і 5% усіх податкових надходжень. У державах, що активно розвивають цю галузь, іноземний туризм дає змогу розв'язувати багато соціально-економічних проблем. Прибутки цих країн від туризму обраховуються мільярдами доларів США. Наприклад, Іспанія та Італія, приймаючи щороку понад 50 млн. зарубіжних гостей, отримують близько \$25 млрд. надходжень від іноземного туризму. [7, с. 164-168] Тенденції до зростання обсягів виробництва послуг поступово захоплюють і українські ринки. Іноземні відвідувачі впродовж свого перебування в Україні в 2000 р. залишили \$2,2 млрд. Це не може стати джерелом формування фінансових ресурсів України, проте, на сьогоднішній день розвиток економіки України в цілому та її західного регіону зокрема тісно пов'язаний з розвитком туристичного бізнесу. Станом на 2001 рік в Україні було близько 3 тис. туристичних фірм, а у структурі платіжного балансу експорт за статтею “Подорожі” становив 10%, імпорт – 15% [8, с. 4-5].

Туристичний бізнес Львівщини теж набирає обертів. За шість місяців 2003 року туристичні фірми поповнили обласний бюджет на 2,5 млн. грн. А це на 10% більше у порівнянні з 2002 роком. Лише у Львові працює 194 туристичні підприємства, ще 100 фірм в районних центрах. Проте, за даними Львівської облдержадміністрації, 30% цих фірм є претендентами на позбавлення їх ліцензії, а 44 суб'єкти (15%) взагалі не обслуговують туристів. Враховуючи ці тенденції, важливо вчасно забезпечити туристичний бізнес теоретико-методологічним матеріалом.

Однією з основних проблем теорії організацій та системи сучасного менеджменту є формування та функціонування структури управління. Структури регламентують загальні принципи діяльності, відображають якісні та кількісні характеристики менеджменту підприємства. Вони є не лише “скелетом” організації але й його кровоносною системою. Саме в процесі проектування структур закладається потенціал досягнення стратегічних цілей організації, її конкурентні можливості; визначається “менталітет”, культура організації. Це також стосується визначення базових характеристик управлінського персоналу, його майбутньої внутрішньої та зовнішньої взаємодії, що виникатиме в процесі реалізації загальної стратегії.

Проектування організаційних структур управління полягає в розробці критеріїв структуризації діяльності підприємства, визначення пріоритетності кожної з наявних функцій менеджменту, їх групування та розподіл в процесі визначення каналів внутрішньої й зовнішньої взаємодії, вибору оптимальної за наявних ситуаційних умов типу структурної